

Božinka Petronijević¹
Univerzitet u Kragujevcu
Filološko-umetnički fakultet

УДК 811.163.41'367.625.44
DOI <https://doi.org/10.18485/zivjez.2017.37.1.1>
Прегледни научни рад

FERDINAND de SOSIR – 60 GODINA KASNIJE – SINTAGMA vs. FRAZA. SPORNI ELEMENTI U NJIHOVOM TUMAČENJU

Priloženi rad ima za cilj da objasni zakonomernosti u strukturi *sintagme* i *fraze*, utvrdi zajedničke elemente i razlike između njih, zasnovane na učenju Ferdinanda de Sosira i njegovom sistemskom karakteru jezika. Akcenat na sistemu treba da otkrije da li je različita terminologija proizvod različitih sistema ili različitih poimanja sistema. Odgovor na ovo pitanje bio bi od velike pomoći i deci u školi, konfrontiranoj s terminima *sintagma* i *fraza*, a koji im neretko prave probleme.

Ključne reči: sintagma, fraza, nadređena reč/nukleus, valentnost, zavisni elementi, morfosintaksa, dijagram.

Bez namere da na ovom mestu ulazimo u detalje učenja Ferdinanda de Sosira (Ferdinand de Saussure), koje pokriva različite domene ljudske delatnosti (primarno saznavno-kognitivne u najširem smislu i s njima u vezi jezičke), hteli bismo ovde da se osvrnemo samo na neke od problema i određene aspekte njegovog učenja, nerazjašnjene još od šezdesetih godina prošlog veka, a u tom kontekstu i danas.

Za Ferdinanda de Sosira se tih godina u lingvistici vezuje pojam *sintagme*, koja je kao termin i danas u upotrebi na govornom području nekada srpskohrvatskog jezika o čemu novijih dana iscrpno svedoči magistarski rad Stojanova (Stojanov 2004), jedno od retkih novijih istraživanja koje detaljno i objektivno beleži i analizira *hrvatsko-bosansku-srpsku* školu pre i nakon podele nekada zajedničke države. Sve one (škole) vezuju za de Sosira *sintagmu kao osnovno pitanje sintakse* u kojoj vide *minimalnu sintaksičku jedinicu*. To shva-

1 cristivoje@ikom.rs

tanje je univerzalno, ali se u drugim -istikama, poput germanistike i njoj sličnim, dolazi do spoznaje da je *sintaksa* velikim delom *univerzalna* i zajednička svim jezicima te da dopušta *formalizaciju*, iz čega se dalje iščitava *valentnost kao struktura* (površinska i dubinska) u vidu *fraze/fraza*. Da fraza i sintagma nisu isto proističe iz činjenice da fraza pretpostavlja strukturu kao uređeni skup spojenih reči, s nukleusom kao nadređenim elementom, a sintagma govori o horizontalnom položaju s glavnom vrstom reči, gde najčešće funkciraju: *imenica, prdev, prilog i glagol*, bez uvek jasnog ustrojstva i zavisnosti (ostale vrste reči u srbistici su izostavljene, bez tačnog broja i razloga, tj. objašnjenja zašto i one ne bi mogle biti nosiocem sintagme). Sintagma isključuje strukturu, po pravilu hijerarhijsku, kao predmet morfosintakse i vezuje se za funkciju u rečenici, iz čega dalje proističe da su i kriterijumi za njenu klasifikaciju u srbistici neprecizni i nejasni.

Kao odlučujući parametar za određenje sintagme i njene vrste uzima se najčešće punoznačnost svakog elementa skupa, što će reći njihova semantika. Forma ili oblik (po Ferdinandu de Sosiru – površinska struktura) bivaju po pravilu ovde zanemareni i zato su sintagme neretko definisane kao spoj više reči „povezanih po smislu i po gramatičkim funkcijama“ (up. Klajn 2016). Ilustracije radi navešćemo jednu od brojnih internet stranica (ponegde u literaturi čak navođene i kao primarna udžbenička literatura), koje služe za vežbe, a nastavnici ih neretko uzimaju za pismene kontrolne zadatke). Na njemu ćemo pokušati da analiziramo i komentarišemo napred rečeno i utvrdimo najčešće navođene sintagme u srbistici i njihov odnos spram fraze²:

„Imeničke sintagme u rečenici mogu imati službu: **subjekta, objekta, priloških odredbi i imenskog dela predikata**.

Primer:

Crna mačka šeta po krovu. (**Crna mačka** – subjekat)

Napisao je **odličan roman**. (**odličan roman** – objekat)

Završio je školu **prošle godine**. (**prošle godine** – priloška odredba za vreme)

2 Up. www.boske.rs/stranice/sintagma.html – poslednji pregled 20.09.2017.

Marko je **dobar učenik**. (*dobar učenik – imenski deo predikata*)

✳️Pridevska sintagma

Pridevska sintagma je sintagma u kojoj je glavna reč sintagme **pridev**. Zavisni članovi pridevske sintagme mogu da se nalaze ispred ili iza glavne reči.

1) Zavisni članovi koji se nalaze ispred glavne reči su uglavnom prilozni.

Primer:

Njegova sestra je **puno srećna**

Glavna reč sintagme: pridev **srećna**

Zavisni član sintagme: prilozni **puno**.

2) Zavisni članovi koji se nalaze iza glavne reči mogu biti imenice sa predlogom, zamenice ili imeničke sintagme.

Primer: Marko je **sladak kao šećer**.

Pridevska sintagma: **sladak kao šećer**

Glavna reč sintagme: pridev **sladak**

Zavisni član sintagme: imenica sa predlogom kao šećer. (kao – predlog, šećer – imenica).

Pridevske sintagme u rečenici mogu imati službu **atributa** u okviru subjektskog i objekatskog skupa reči, priloških odredbi i imenskog dela predikata.

Primer:

Vrlo talentovana devojka peva ovu pesmu. (*Vrlo talentovana devojka – subjekat*)

Ne volim **puno slanu** hranu. (*puno slanu hranu – objekat*)

Mića je otputovao na **neobično lepo** mesto. (*neobično lepo mesto – priloška odredba za mesto*)

Maša je **isuviše nezrela** osoba. (*isuviše nezrela osoba – imenski deo predikata*)

✳Priloška sintagma

Priloška sintagma je ona sintagma u kojoj je glavna reč sintagme **prilog**. Zavisni članovi priloške sintagme mogu da se nalaze ispred ili iza glavne reči.

1) Zavisni članovi koji se nalaze ispred glavne reči su uglavnom prilozi.

Primer: Pričao je **izuzetno sporo**.

Priloška sintagma: **izuzetno sporo**

Glavna reč sintagme: prilog **sporo**

Zavisni član sintagme: prilog **izuzetno**.

2) Zavisni članovi koji se nalaze iza glavne reči mogu biti imenice, imeničke zamenice i imeničke sintagme sa predlogom ili bez njega.

Primer: Otišao je **daleko od kuće**.

Priloška sintagma: **daleko od kuće**

Glavna reč sintagme: prilog **daleko**

Zavisni član sintagme: imenica sa predlogom od kuće. (od – predlog, kuće – imenica)

Priloške sintagme u rečenici imaju službu **priloških odredbi**.

✳Glagolska sintagma

Glagolska sintagma je sintagma u kojoj je glavna reč sintagme **glagol u infinitivu, glagolski prilog sadašnji ili glagolski prilog prošli**. Zavisni članovi glagolske sintagme nalaze se iza glavne reči i mogu da budu imenice, imeničke zamenice ili imeničke sintagme.

Primer: Oduševila se **slušajući moju pesmu**.

Glagolska sintagma: **slušajući moju pesmu**

Uvidom u priloženi materijal pada u oči da autor citiranog izvora kao i većina drugih lingvista koji se bave ovom problematikom ne prepoznaju zamenicu i s njom povezane elemente u zameničku sintagmu. Objašnjenja nema. A da su i ove fraze pa samim tim i sintagme moguće, potvrđuje kako literatura tako i živi jezik.

Uporedi:

Primer 1: *Kad nije iscrpljen, sve na njemu pretvara se u pokret.* (Bahman 1999: 85. *Malina*)

Primer 2: *...gajimo neko odbijanje i nesrdačnost, i ne sećam se više ničega iz bajke.* (Bahman, I. 1999: 11, *Malina*)

Primer 3: *Ne postoji više ništa što mi ometa sećanje.* (Bahman 1999: 1. *Malina*)

Primer 4: *On jedinac u majke, koji ne zna za nemaštinu, ne ume da štedi.* (Vukadinović/Mrazović 2009: 322)

Primer 5: *...neki ljudi žive a neki ih pri tome posmatraju, ja spadam u one koji posmatraju.* (Bahman 1999: 129)

Sve markirane strukture u postpoziciji zamenice, jedna ili više njih, u (3), (4), svedoče o strukturama koje se mogu naći u postpoziciji imenice kao deo imeničke sintagme, mada se te dve vrste reči ne poklapaju. I otuda ostaje nejasno zašto su zamenice kao nosilac sintagme i sintagma sama (čitaj fraza) izostavljene u srbističkoj literaturi iako postoje potvde za to (Vukadinović/ Mrazović 2009; Petronijević 1982).

U navedenim primerima na sajtu www.boske.rs njihovi sastavljači, a neretko to čine i drugi autori, napuštaju pojedinačno oblike *sintagme*, pa iz domena *morfosintakse* prelaze ne uvek jasno u domen *sintakse* ili čak *morfologije*, što se vidi iz tvrdnje da imeničke sintagme u rečenici mogu imati funkciju: subjekta, objekta, priloških odredbi i imenskog dela predikata. U primerima koji slede:

„**Crna mačka** šeta po krovu. (**Crna mačka** – subjekat)

Napisao je **odličan roman**. (**odličan roman** – objekat)

Završio je školu **prošle godine**. (**prošle godine** – priloška odredba za vreme)

Marko je **dobar učenik**. (**dobar učenik** – imenski deo predikata)“
subjekat (**crna mačka**) zavisi od glagola šetati, objekat u vidu nominalne sintagme (**odličan roman**) od glagola napisati, priloška odredba u vidu nominalne sintagme u genitivu (**prošle godine**) od glagola završiti, a u formi nominalne sintagme (**dobar učenik**) od glagola biti. Van konteksta i veze s glagolom *sintagma* nema *nikakvu funkciju* u smislu rečeničkog segmenta (glagolska dopuna ili

dodatak), već isključivo *atributa* kao njegovog dela. Međutim, nejasne kriterijume za razlikovanje sintagme i njene funkcije najlepše ilustruju dole navedeni primeri:

„**Vrlo talentovana** devojka peva ovu pesmu. (**Vrlo talentovana** devojka – subjekat)

Ne volim **puno slanu** hranu. (**puno slanu** hranu – objekat)

Mića je otputovao na **neobično lepo** mesto. (**neobično lepo** mesto - priloška odredba za mesto)

Maša je **isuviše nezrela** osoba. (**isuviše nezrela** osoba – imenski deo predikata)“

Markirana pridevska sintagma **vrlo talentovana** isključuje svaku mogućnost da upravo ona u rečenici bude u funkciji *subjekta*, ona ima funkciju *atributa* i sa imenicom *devojka* tvori nominalnu sintagmu. Pridevska sintagma, dakle, ne stoji ni u kakvoj vezi s glagolom (*pevati*) već isključivo sa imenicom (*devojka*) kao delom imeničke (nominalne) sintagme. Pridevi, pa samim tim i pridevska sintagma, ne mogu u srpskom jeziku da budu kombinovani sa glagolom i biti elementom glagolske sintagme. Slično važi i za primer:

Ne volim **puno slanu** hranu (***Puno slanu** hranu – objekat)

Od suštinske važnosti za spoznaju strukture sintagmi, a ujedno i najveći problem predstavlja tip iz sledećeg primera:

Mića je otputovao na **neobično lepo** mesto. (***neobično lepo** mesto - priloška odredba za mesto)

Dva problema proističu iz priloženog navoda, a provlače se po pravilu i drugde u literaturi:

a) **Neobično lepo** je pridevska sintagma u funkciji *atributa* uz imenicu *mesto*; na osnovu te datosti ona ne može biti priloškom odredbom (za *mesto/pravac*); uz neki drugi glagol ali bez imenice ova sintagma bi funkcionisala kao priloška sintagma, eventualno u funkciji priloške odredbe za *način* kao deo šire, glagolske sintagme.

b) U navedenom primeru, a često i na drugim mestima u literaturi, previđa se postojanje predloške sintagme kao fraze, na način da se predlog (u navedenom slučaju *na*), ili previđa ili ne spoznaje kao deo sintagme, već eventualno kao deo imeničke sintagme sa predlogom. Klajn to objašnjava na sledeći način: „U literaturi se sreće i termin predloška sintagma, za spojeve kao s velikim zadovoljstvom ili u uglu sobe. Budući da takva sintagma sadži *predlog*, a po funkciji nije jednaka predlogu nego *prilogu*, bolji izraz bi bio predložno-padežna konstrukcija“ (up. Klajn 2016). Upravo ovaj termin se sreće kao najodomaćeniji kod većine srbista (vidi Kovačević 1992: 1; Kovačević 2009: 11-24; Klikovac 2010: 152), a pored njega se u literaturi, posebno kod stranih filologa, nailazi i na termine kao što su predloška sintagma (up. Bilandžija 2013: 7), i još češće predložna fraza. Na ovaj termin se nailazi u mnogobrojnim kontrastivnim radovima za jezički par *nemačko-srpskohrvatski* ili danas *nemačko-srpski*, ali se sreće i kod srbista sa modelom *gramatike zavisnosti* u osnovi (Vukadinović /Mrazović 2009: 343 -360). Taj model spada u najstrukturalniji, u kome nijedan segment ne funkcioniše kao neuvezan pa je zato i najpouzdaniji za spoznaju i analizu strukture sintagmi.

Ako ne sasvim oprečna, a ono zasigurno neujednačena jesu gledanja na *predložno-padežnu* sintagmu u srbistici. Klajnovi navodi su morfosintaksički ispravni, ali bez objašnjenja su problematični, posebno u delu, gde on tvrdi da su sintagme koje on upravo navodi po funkciji *prilog*, pošto je prilog vrsta reči (*forma*), a ne funkcija. Kao takva ona može biti delom (segment) glagolske sintagme, ako njome upravlja glagol, što se kod Klajna ne vidi, delom priloške sintagme (npr. dole **u uglu sobe**) u funkciji *atributa*, što se opet ne vidi, ili pak delom imeničke sintagme, koja se ne vidi (npr. sto **u uglu**), u funkciji *atributa*, što se ovde ne vidi. *Prilog* bi eventualno mogao ovde biti zamišljen kao *anafora* za navedenu sintagmu. O predložno-padežnoj konstrukciji govori u srbistici Kovačević, kako to pokazuju primeri, i za razliku od Klajna, on ispravno primećuje da ova konstrukcija (predložna sintagma ili fraza) može biti „nekongruentni atribut“ uz imenicu, izostavljajući druge vrste reči kao moguće upravne elemente, ali i adverbijalni element glagolu (vidi Kovačević

1992: 1). Na ovaj tip sintagme on gleda multidisciplinarno ali kao i kod većine drugih srbista on akcenat stavlja na različite funkcije u rečenici (Kovačević 2009). Struktura i odnosi elemenata u okviru sintagme van rečenice ostaju mimo njegovog interesovanja i kao kod većine srbista van domena morfosintakse.

Fraza za razliku od sintagme ima za polazište *formu*, tačnije *vrstu reči* kao upravni element ili nukleus uređene strukture pa otuda i ne čudi što je njihov broj i naziv teoretski nesrazmerno veći u odnosu na napred navedene i komentarisane sintagme. Pored ovih daleko češće su u upotrebi i: predložna fraza, subjunktorska fraza (zavisna rečenica uvedena subjunktorom/ zavisnim veznikom), zamenička fraza i sl. Nukleus fraze (upravni element) ima sposobnost da obrazuje frazu sa najmanje još jednim formativom, ili preciznije sa onim elementima koji su valentno zavisni od nukleusa fraze (nadređene reči). Međutim, to mogu biti i dodaci, jedna reč ili sintagma. Struktura fraze i međusobni odnos njenih elemenata najbolje se vide na dijagramu, iako se u literaturi sreću i drugi modeli deskripcije, primenjivi i na srpski jezik. *Rečnik valentnosti prideva u nemačkom (Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Adjektive)*, autora Somerfelda i Šrajbera iz 1974. godine ostao je do danas prvi i jedini koji za predmet ima *pridev* i od njega zavisne elemente u vidu *pridevske fraze*. Fraza, kako će to pokazati adjektiv *treu* i njegov ekvivalent u srpskom *veran*: jedno od značenja – V(arijanta1) pod 1.1. potvrđuje kako ovaj pridev ima dva vezana elementa, jednu reč na koju se pridev odnosi (B) i još jednu (fakultativnu), *imenicu u dativu*, što podjednako važi i za nemački i za srpski, nezavisno od konteksta, iako ga autori navode. Od prideva zavisni elementi, naznačeni *kurzivom*, spadaju u *dopune* ili valentno zavisne elemente adjektivske fraze, od kojih svaki i sam ima oblik nominalne fraze sa determinativima u prepoziciji. Srpski na ovom nivou nema oblik fraze jer ispred nema determinativ(e) u vidu člana (up. Somerfeld/Šrajber 1974:408)³

3 Za potrebe ovog rada biće preuzeti samo oni delovi varijante 1 koji su uporedivi sa sintagmom, ne upuštajući se u teorijsku raspravu o modelu i odnosu forme i značenja, pa će tako biti izostavljena i semantička valentnost. (up. Somerfeld/Šrajber 1974: 408).

treu→**V1** = ‚ergeben‘, ‚anhänglich‘, ‚beständig‘, ‚zuverlässig‘

1.1. → 1 + (1)

1.2. → B, (Sd)

1.3. → attr (*der [seiner Frau] treue Mann*)präd (*Der Mann ist [seiner Frau] treu*)adv (*Er dient treu [seiner Idee]*)

Sistemski karakter prideva kao nukleusa ili upravne reči pridevske fraze u takozvanoj Lajpciškoj školi, kojoj pripada i ovaj rečnik, a naslanja se na Helbigovo učenje, a njegovo na de Sosirevo, polazi od značenja, tačnije od spoznaje da je retko koja leksička jedinica monosemna te da svaka varijanta (V – čitaj semema) upravlja strukturom od nje zavisne fraze. Uz **V1** autori navode četiri adjektiva kao sinonime za **treu 1** = **odan 1** i utvrđuju kako oni upravljaju ili regiraju dvema aktantama od kojih je jedna obligatorna 1 i druga fakultativna (1). Ta druga je obeležena simbolom **Sd**, imenica dakle u dativu, a umesto nje može da stoji i *zamenica*. **Sd** kao satelitit pridevu **treu** može uz pridev da stoji sam ili kao nukleus nominalne fraze u dativu (*seiner Frau, seiner Idee*). Preneto na ravan srpskog nominalna fraza bi glasila (*svojoj ženi*); treći primer isključuje u srpskom adjektiv kao potencijalnog nosioca fraze. Sistemski gledano uz glagol *može* u srpskom da stoji samo *adverb* ili *adverbijalna fraza* namesto *adjektiva* i *adjektivske fraze* u nemačkom jeziku.

Helbig/Šenkel 1969: Helbig/Schenkel (138) jesu prvi začetnici sintagmatike u teoriji i praksi i prvi autori koji se bave glagolom i njegovom valentnošću, razvijenom u verbalnu frazu. Rečnik o kome je ovde reč je bio i prvi sintaksički rečnik valentnosti (kasnije ih je bilo više) na koga su se nadovezivali mnogi drugi i drugačiji modeli kao priručnici jednojezičke nemačke leksikografije, sve do u najnovije vreme kada počinju da se javljaju i dvojezični *kontrastivni* priručnici, pa tako i za jezični par *nemačko-srpski* (up. Srdić, S. 2010: 47-58). U ovom rečniku iz 1969. godine valentnost je ilustrovana na *tri nivoa*: **I.** nudi informaciju o značenju (**V** – značenje), bez broja dopuna, na koje se uz znak jednakosti (=) nadovezuju sinonimni glagoli sa očigledno istom *kvantitativnom valentnošću* koja će biti uve-

dena u kasnijim izdanjima (up. Srdić 2010: 51)⁴. **II.** navodi formu (*simbol*) u kojoj su realizovane *dopune* (Sn = imenica u nominativu ili imenička fraza kao subjekat), može biti i zamenica ili zamenička fraza, uvek u funkciji *subjekta*, Sa = imenica u akuzativu ili imenička/zamenička fraza u akuzativu (*objekat*). Treći semantički nivo, kao semantički opis svake od dopuna, biće ovde nakratko ilustrovan bez daljeg udublivanja i razmatranja jer bi to bila tema za sebe. Sn = je iz klase 'ljudsko biće' (Hum), 'abstrakt' znači to isto ali se odnosi na 'grupu' ili 'instituciju', NS = zavisna rečnica i označava aktivnost, a to isto odnosi se i na Inf. Uporedi:

I. denken(V3=meinen, annehmen)

II. denken → Sn, NS daß/Inf

III. Sn → 1. Hum (*Der Assistent denkt, dass es klappt*)

2. abstrak (als Hum) (*Die Klubhausleitung denkt praktisch.*)

NS → Act (*Der Arzt denkt, daß alles gut geht.*)

Inf → Act (*Die Post denkt, die Sache erledigen zu können.*)

Ovaj rečnik prema godini izdanja spada očigledno u prvi koji se bavi glagolom i glagolskom frazom kao strukturom u teoriji i praksi nemačkog kao stranog, i koji kao takav prepoznaje i formu i sadržinu. Doživeo je više izdanja, neznatno izmenjen, a na istom modelu zasnovan je i prvi i do sada jedini napred opisani rečnik *valentnosti prideva*. Izvesne teorijske promene u samom modelu, tačnije korekcije modela, Helbig beleži 1986.godine ali one ostaju bez uticaja na sam Rečnik.

Kao pandan Lajpciškoj školi, neznatno kasnije, javlja se i Manhajmska škola, sa Ulrihom Engelom (Ulrich Engel) kao nosiocem takozvanog *dependencijalnog modela* (modela gramatike zavisnosti).

4 Citirano iz S. Srdić 2010: 51.

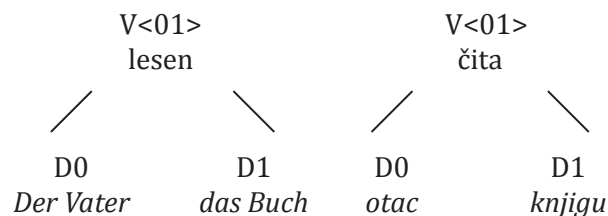
I. bewundern

II. bewundern → Sn Sa

III. Sn 1. Hum (*Der Schüler bewundert den Lehrer.*) 2. Abstr (als Hum) (*Das Ministerium bewundert seine Leistungen.*)

Sa keine Selektionsbeschränkungen (*Er bewundert den Freund, das Pferd, den Staat, die Wohnung, seine Fähigkeiten, sein Schwimmen.*)

Ovaj model je, za razliku od Helbigovog, primarno kontrastivno zamišljen. Na tom principu izrađene su u međuvremenu mnoge kontrastivne gramatike s nemačkim jezikom kao polaznim i *stranim kao korespondentnim*. Prva je bila *srpskohrvatska* (Engel/Mrazović 1986), a sledile su *rumunska, poljska, mađarska*... Nijedna od navedenih gramatika nije ista i nisu sve urađene isključivo na principu kontrasta, ali su sve zasnovane na najstrožem principu zavisnosti, počevši od glagola kao vrhovnog *regensa* (upravljača) i od njega zavisnih elemenata (dopuna ili dodataka), koje mogu biti reči ili od njih zavisne strukture (frazе). Na raspolaganju ovoj gramatici stoje i dijagrami kao pomoćno sredstvo za ilustraciju funkcionisanja sistema. Pošto je ovaj model dugo u primeni, doživljavao je različite transformacije, pogotovu u terminologiji i njenoj upotrebi, te bi ga valjalo pojednostaviti i ujednačiti, kako bismo na najlakši način spoznali srž strukture i njene vrste. Od prve kontrastivne gramatike, one nemačko-srpskohrvatske, i njene terminologije kao meta-jezika, preko *Srpskohrvatske gramatike za strance*, jedna od njenih autorki primećuje kako se relacija zavisnosti u rečenici može pokazati na dijagramu na sledeći način:

Iz njega iščitavamo da je *regens* rečenice ili verbalne fraze glagol (V), primenjiv i na meta-jezik kako nemačkog tako i srpskog jezika; broj i vrsta dopuna izražene su najpre brojkama (0=subjekat, 1=objekat u akuzativu) iza glagola <V>, a dopune ilustruju oznake D0 i D1. U nemačkom su to nominalne fraze jer imaju član ispred imenice kao satelit, u obe funkcije, a u srpskom stoje samo reči jer srpski ne poznaje član kao vid determinativa. Ove dopune su segmenti rečenice, a sve što bi sledilo ispod njih bile bi fraze koje nisu verbalne, a koje su predmet upravo našeg interesovanja. Takvih

brojkama obeleženih dopuna navedeno je: u nemačkom od Do-D9, a u srpskom od Do- D10. Ova poslednja je *instrumental* (Up. Mrazovic 1986: 234, 245; Engel/Mrazović 1986). U gramatici *Srpskohrvatskog jezika za strance* ista autorka, naslanjajući se na Engela, prevodi brojkama obeležene *dopune* na simbole koji markiraju *padeže*, a označavaju u stvari funkciju, sa izuzetkom Dadv, Dverb; broj dopuna je u ovoj gramatici umanjen u srpskom za jednu, pa ih autori beleže ukupno 9 (Dnom – subjekat; Dgen – dopuna u genitivu; Ddat – dopuna u dativu; Dak – dopuna u akuzativu; Dinst – dopuna u instrumentalu; Dprep – prepozicionalna dopuna; Dadv – adverbijalna dopuna; Dped – predikativna dopuna (u prethodnim izdanjima dve), Dverb – verbatimna dopuna (uporedi Mrazović/Vukadinović 1990: 459 i Vukadinović/Mrazović 2009).

Sve do sada rečeno autori Engel i Đorđević, nakon skoro četiri decenije zajedničkog rada sa jugoslovenskim timom germanista i ponekim serbokroatistom, pretočili su u dva *kontrastivna sintaksička* rečnika sa *alfabetski* uređenim glagolima i njihovim glagolskim frazama. Svaki od njih je jednosmeran. Prvi za jezik polaznik ima *nemački* (Đorđević, Engel 2009), a drugi *srpski jezik* (Đorđević/Engel (2013):). Svoju pažnju usmerićemo samo na drugi, srpski rečnik, u delu koji se tiče glagola i njihove valentnosti; ostali parametri iz članka: tvorba, semantika i slično ostaće van domena ovog razmatranja. O tome detaljnije kod Petronijević (v. Petronijević 2014).

Kao i uvek kad je neko delo novo, tako i ovde autori menjaju delom staro za novo, a ono se tiče pre svega markiranja dopuna i preimenovanja nekih od njih i načina njihovog beleženja. Posebno upadljivi primer jeste ranije *Dprep*, danas samo *prp* sa predlogom *iza*, ali nažalost bez padeža koji ovaj regira u srpskom. Po autorima je *prp* kao predložka dopuna isto što i predložni objekat (up. Djordjević/Engel 2013: 207). Ukoliko nije reč o njoj/njemu, autori upisuju dopunu bez predloga. Ilustracije radi treba uporediti samo primere sa njihovim *rečeničnim planom* i ilustrovanim primerima, a za ostatak članka: tvorbu, morfologiju, semantiku i sl, v. detaljnije kod Petronijević 2014.

PASTI/PADATI 3 (365)

Značenje: 'pasti na čemu'

Rečenični plan: sub prp *na*:

Slavko je pao *na ispitu*.

PASTI/PADATI 1

Značenje: 'spustiti se na dole'

Rečenični plan: sub (dir)

Breza je pala (*na krov*)

Bez obzira na funkciju kao rečenični deo ili segment – ovde sve dopune – nameće se posebno u srpskom jeziku *pitanje padeža*, kao izuzetno osetljivo i neretko pod uticajem dijalekata pogrešno. To se podjednako odnosi i na nemarkirani padež uz predlog iza **prp**, kao gore *na*, i neobeleženi predlog *na* kao nukleus predložne fraze u funkciji direktivne dopune (dir) u drugom prilogu. Izuzetno je komplikovan slučaj *instrumentala* u srpskom jeziku. Ako stoji bez predloga on je prema autorima rečnika *dopuna* za sebe, a ako stoji iza predloga *sa* – on je **prp** (predložni objekat). Da je ova teza upitna pokazuju sledeći primeri:

Trčkarala je uporno za majkom- za :INST.

Viđao sam je s decom- s(a):INST

Mali je, još uvek ne zna da rukuje aparatom za pritisak- INST

S tom mogućnošću nisam računao- s:INST (2013: 519)

Iz navedenih primera jasno proističe da instrumental kao padež mogu da regiraju različiti predlozi, u konkretnom slučaju **za** i **s**; **za** kao nukleus predložne fraze u funkciji direktivne dopune (dir) uz glagol kretanja regira *instrumental* kao padež, ali ne i uz neki drugi glagol. Predlog **s** kao regens predložne fraze u funkciji predložne dopune (prp *sa*) autori na navedenoj strani, samo tu, na jednom mestu, verovatno više intuitivno, uz **s** rukom beleže *Inst*. Mnogim korisnicima rečnika ostaće nejasno da li se mislilo na *instrumental* kao dopunu, a što po njima ne bi trebalo da bude, ili *Inst* koga regira *prp sa:Inst*. Ova varijanta kao slučajni zapis za nas bi u srpskom bilo rešenje kako kod glagolskih fraza, tako i kod ostalih. Uporedi sledeće dijagrame:

Usta liče na usta stare žene:

V<sub prp na: ak>

↙ ↘

N prp

usta na <ak>

↓

N <ak>

usta

↓

N <g>

žene

↓

adj<g>

stare

Ništa od sladoleda

Pron < prp od:g>

ništa

↓

prp<od:g>

od

↓

N<g>

sladoleda

Najkasnije za nedelju dana

Adv <exp za:ak >
najkasnije
↓
prp
za <ak>
↓
N < ak<
nedelju < ak>
↓
N<g>
dana

LITERATURA

- Bilandžija 2013: Bilandžija, S. Subkategorizacija verbalnih kauzativnih konstrukcija u norveškom jeziku: analitički kauzativ, *Komunikacija i kultura online* IV/4 [www.boske.rs/stranice/sintagma.html, pristupljeno 4.10.2017].
- Đorđević/Engel 2009: Đorđević, M./Engel, U. *Wörterbuch zur Verbvalenz: Deutsch – Bosnisch/Kroatisch/Serbisch*, München [u.a.]: Sagner.
- Đorđević/Engel 2013: Đorđević, M./Engel, U. *Srpsko-nemački rečnik valentnosti glagola / Wörterbuch zur Verbvalenz Serbisch-Deutsch*, München [u.a.]: Sagner.
- Engel/Mrazović et al.1986: Engel,U./ P. Mrazović. *Kontrastive Grammatik Deutsch – Serbokroatisch*, Novi Sad.
- Helbig/Šenkel 1969: Helbig, G./Schenkel, W. *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben*, Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Klajn 2016: Klajn, I. *Gramatika srpskog jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva [http://www.skripta.info/wp-content/uploads/2016/03/Ivan-Klajn]-Gramatika-srpskog-jezika.pdf, pristupljeno 4.10.2017].
- Klikovac 2010: Klikovac, D. *Gramatika srpskog jezika za osnovnu školu* [https://podruznicasubotica.files.wordpress.com/2016/04/gramatika-srpskog-jezika-za-osnovnu-skolu-duska-klikovac.pdf, pristupljeno 2.10.2017].

- Kovačević 1992: Kovačević, M. *Kroz sintagme i rečenice*, Sarajevo: Svjetlost, [https://www.scribd.com/document/179338527/milos-kovacevic-kroz-sintagme-i-recenice-doc -pristupljeno 1.10.2017].
- Kovačević 2009: Kovačević, M. *Ogledi iz srpske sintakse*, Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost.
- Mrazović 1986: Mrazović, P. Rečenični obrasci u nemačkom i srpskohrvatskom, *Filologija* 14 [hrcak.srce.hr/file/271354, pristupljeno 30. 09. 2017].
- Mrazović/Vukadinović 1990: Mrazović, P./Vukadinović, Z. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Sremski Karlovci/Novi Sad.
- Petronijević 1982: Petronijević, B. Pronomen und Pronominalphrase im Deutschen und Serbokroatischen, *Zbornik radova ISJK*, 4, Novi Sad, 51-91.
- Petronijević, 2014: Petronijević, B. Rezension über: Miloje Đorđević / Ulrich Engel,
- Srdić 2010: Srdić, S. Teorija valentnosti i leksikografija, *Riječ*, nova serija, 4, Nikšić [http://see-articles.ceon.rs/data/pdf/0354-6039/2010/0354-60391004047S.pdf – pristupljeno 2.10.2017].
- Srpsko-nemački rečnik valentnosti glagola / Wörterbuch zur Verbvalenz Serbisch-Deutsch, München [u.a.]: Sagner, 2013, *Zeitschrift für Balkanologie*, 50 (2014), 1, 126-134.
- Zomerfeld/Šrajber 1974: Sommerfeld, K.-E. /Schreiber, H. *Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Adjektive*, Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Stojanov 2004: Stojanov, T. *Sintagmatske strukture u hrvatskom jeziku*, magistarski rad [http://darhiv.ffzg.unizg.hr/2364/1/Stojanov_Magistarski%20rad.pdf, pristupljeno 5.10.2017].
- Vukadinović/Mrazović 2009: Vukadinović, Z./Mrazović, P. *Gramatika srpskog jezika za strance* [http1://www.delfi.rs/knjige/52259_gramatika_srpskog_jezika_za_strance_knjiga_delfi_knjizare.html – pristupljeno 1.10.2017].

Božinka Petronijević

**FERDINAND DE SAUSSURE – 60 JAHRE SPÄTER –
SYNTAGMA vs. PHRASE. PROBLEME IHRER
LINGUISTISCHEN INTERPRETATION**

Zusammenfassung

Ausgehend von einem ganz praktischen Problem im Schulfach Serbisch, fußend auf dem Begriff *Syntagma* unter Annahme von vier solchen Typen unter gleichzeitiger Verkennung von Präpositionalphrase, das Modell immer noch in der Serbokroatisch verbreitet, sind wir in dem vorliegenden Beitrag über verschiedene theoretische Modelle der strukuralen Morphosyntax und Syntax zum Model der Abhängigkeitsgrammatik (Dependenzgrammatik) in ihren verschiedenen Ausbreitungen gekommen, bei dem die Phrase eine äußerst strukturell und hierarchisch geordnete Struktur darstellt. Ihre Struktur und Zahl (Typ) hängt von der Wortklasse als Nukleus ab und gilt als eine allgemeine Regel. Zu dieser zählt auch die Präpositionalphrase als Phrase für sich, die fast alle Sprachen kennen und somit müsste sie auch für das Serbische akzeptabel sein, was am deutlichsten auf dem Diagramm am Ende des Beitrags zu sehen ist. Die Angabe von Präposition im Satzbauplan mit ihrem genauen Kasus hinter der Präposition wäre die richtigste Antwort sowohl für die Theorie als auch die Praxis.

Schlüsselwörter: Ferdinand de Saussure; Syntagma; Phrase; Wortklasse als Träger der Phrasenstruktur; Morphosyntax/Syntax; Präposition als Nukleus der Präpositionalphrase; syntaktische kontrastive Wörterbücher – serbisch-deutsch/deutsch-serbisch.